

ЯКОВЕНКО Р. В.

ЛЕКЦІЯ № 7

з курсу

**ОСНОВИ
ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ**

для студентів інженерно-технічних спеціальностей

м. Кропивницький – 2018

УДК 330.101(075)

ББК 65.01я73

Я47

Затверджено на засіданні кафедри економічної теорії, маркетингу та економічної кібернетики. Протокол від 12 вересня 2018 року № 2.

© Р.В. Яковенко, 2018.

© ЦНТУ, 2018.

Тема 7. ФІНАНСИ, ПОДАТКИ ТА БЮДЖЕТ

ЗМІСТ

1. Сутність та функції фінансів.
2. Економічний зміст податків.
3. Державний бюджет.
4. Бюджетний дефіцит та державний борг.

1. Сутність та функції фінансів

Фінанси – це система економічних відносин, пов’язана із формуванням та використанням фондів грошових ресурсів. Як правило, в більшості випадків, в результаті фінансових відносин відбувається формування, розподіл і перерозподіл національного доходу країни.

Головними суб’єктами фінансових відносин є:

1. *держава*, що є власником державних грошових ресурсів, яка їх розподіляє, стягує податки та інші платежі, формує державний та місцеві бюджети;
2. *підприємства (фірми), установи, організації*, які отримують гроші від споживачів їхньої продукції або від держави, витрачаючи їх на оплату виробництва, податки тощо;
3. *населення (домогосподарства)*, яке отримує гроші від держави або підприємств різної форми власності у вигляді заробітної плати, пенсій, стипендій, інших доходів та витрачає їх на особисті потреби та створюючи заощадження.

Крім зазначених суб’єктів, між якими можуть виникати фінансові відносини, додатково слід назвати відносини між окремим регіонами (областями) та зарубіжними країнами.

Фінансова система – це механізм створення та використання фондів грошових ресурсів разом із розгалуженою мережею фінансових установ. До неї входять три підсистеми: **державні фінанси, фінанси підприємств і фінанси населення**. До складових фінансової системи відносять: бюджети різних рівнів, фонди соціального страхування, грошові фонди підприємств, особисті фонди споживання тощо.

Існує 2 базових функції фінансів:

- **розподільча**, що пов’язана з розподілом і перерозподілом суспільного продукту й національного доходу для задоволення різних потреб народного господарства;
- **контролююча**, полягає в тому, що за допомогою фінансів контролює розподіл і раціональне використання матеріальних і фінансових ресурсів.

2. Економічний зміст податків

Податки – це обов’язкові платежі фізичних та юридичних осіб до бюджету, що здійснюються на умовах та в порядку визначеному

законодавчими актами держави. За своїм економічним змістом, податки виражають фінансові відносини між державою і учасниками господарського життя з метою створення централізованого фонду грошових коштів, необхідного для виконання державою своїх функцій. Податки виконують низку **функцій**:

- **фіскальну** (виконання державного бюджету);

□ **регулюючу** (перерозподіл доходів на користь найменш забезпечених);

□ **стимулюючу** (розвиток підприємництва, збільшення обсягів споживання, обмеження споживання шкідливих товарів).

Класифікація податків *в залежності від розміру*:

□ **стійкі, пропорційні** (тверді) податки, розмір яких не змінюється, ставка оподаткування яких відповідає розміру доходів;

□ **прогресивні**, ставка оподаткування яких збільшується в залежності від рівня доходів;

□ **регресивні**, ставка оподаткування яких може зменшуватись у разі зростання розміру доходів.

За формою оподаткування податки поділяють на **прямі** та **непрямі** (ті що не мають безпосереднього відношення до людини). *За об'єктом оподаткування* вони поділяються на:

□ податки на доходи;

□ податки на споживання;

□ податки на майно.

За місцем надходження розрізняють **загальнодержавні** та **місцеві податки**.

В Україні найбільше значення мають наступні види податків: прибутковий податок з громадян, податок на прибуток підприємств, ПДВ, акцизний податок тощо.

Крім зазначених податків та зборів до податкової системи належать мито, податкові штрафи, внески за отримання ліцензій та патентів та багато іншого.

Для ефективної роботи, діяльність податкової системи повинна відповідати наступним принципам:

оподаткування не повинно бути надмірним;

слід уникати подвійного та багаторазового оподаткування доходу;

механізм сплати податків повинен бути простим, зрозумілим і зручним для платника;

податкова система має бути гнучкою, мати змогу легко адаптуватись до змін;

податкова система обов'язково відповідати критеріям справедливості.

Крива представника *теорії економіки пропозиції Артура Лаффера* демонструє взаємозалежність між розміром ставки податку та обсягом податкових надходжень. Так, збільшення податкових ставок буде призводити до збільшення обсягу податкових надходжень, але лише до певного рівня, який не буде пригнічувати підприємницький стимул (на графіку точка K2).

Збільшення ставки оподаткування вище цього рівня сприятиме ухилянню від сплати податків, тінізації економічних відносин, та, відповідно, скороченню податкових надходжень.

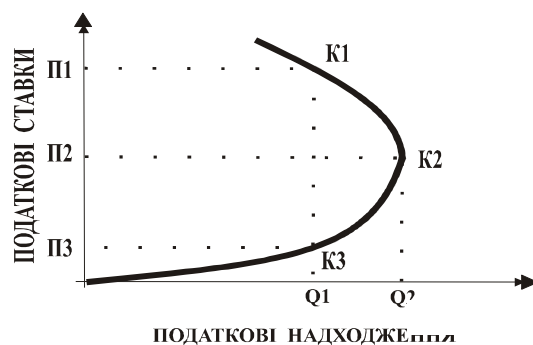

Рис. 1. Крива Лаффера

3. Державний бюджет

Державний бюджет – це найбільший централізований грошовий фонд країни, що знаходиться в розпорядженні уряду, і являє собою кошторис грошових доходів і витрат держави на певний період (як правило рік).

До **бюджетної системи** входять державний бюджет, бюджети територіально-адміністративних одиниць (областей, районів, міст, селищ), податкова система та правова база бюджетної діяльності. Державні і місцеві бюджети створюють фінансову основу для поєднання загальнодержавних та регіональних інтересів.

Прибуткова частина бюджетів формується за рахунок податків і зборів.

Консолідований (зведений) державний бюджет – це бюджет центрального уряду та бюджети місцевих органів влади.

Видаткова частина бюджету спрямовується на фінансування:

- виробничого і невиробничого будівництва;
- науково-дослідницьких робіт, заходів у галузях освіти, культури, охорони здоров'я та соціального забезпечення;
- утримання органів державної влади й державного управління, силових структур, судів тощо;
- загальнонаціональних програм соціального, економічного та екологічного розвитку країни та багато іншого.

Видатки бюджетів усіх рівнів поділяють на поточні і видатки розвитку.

Поточні видатки – це витрати бюджетів на фінансування мережі підприємств, установ, організацій, які діють на початок бюджетного року, а також на фінансування заходів соціального захисту населення.

Видатки розвитку – це витрати бюджетів на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: фінансування капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансування структурної перебудови галузей економіки; субвенції та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

Пріоритетним завданням реформування бюджетної системи України є перерозподіл повноважень на користь регіональних бюджетів з метою посилення економічної влади та самоврядування регіонів.

4. Бюджетний дефіцит та державний борг

Недостатність коштів для реалізації планів закладених у видатковій частині бюджету, перевищення витрат бюджету над його доходами називається **бюджетним дефіцитом**. Відсутність грошей для повноцінного функціонування державного сектору економіки та соціальної сфери викликає необхідність додаткового залучення фінансових ресурсів. Для розв'язання цієї проблеми можливі наступні способи:

- здійснення додаткової емісії грошей (*є неефективним через підвищення загального рівня цін*);
- залучення коштів з державних антикризових резервів;
- отримання кредитів від комерційних банків, що розташовані на території країни (*недолік – висока відсоткова ставка*);
- отримання кредитів від населення шляхом емісії та продажу державних облігацій;
- приватизація державного майна (*застосовується лише в Україні*);
- отримання кредитів шляхом продажу облігацій державної позики за кордоном.

Державний борг – це заборгованість по облігаціям державної позики, або пов'язана з іншими заходами щодо ліквідації бюджетного дефіциту. В залежності від розташування суб'єктів отримання додаткових грошей, розрізняють **внутрішній** та **зовнішній** державні борги, додаток яких є загальною сумою державного боргу.

Стабільність або зростання бюджетного дефіциту та, як його наслідку, – державного боргу вимагає приділення більшої уваги до механізму планування державного бюджету, контролю за державними видатками та пошуку нових джерел та перегляду розміру бюджетних надходжень.

Література:

1. *Яковенко Р. В.* Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
2. *Яковенко Р. В.* Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. *Яковенко Р. В.* Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. *Яковенко Р. В.* Робоча програма дисципліни „Основи економічної теорії” для студентів денної та заочної форми навчання за галуззю знань 13 „Механічна інженерія”, спеціальностей 131 „Прикладна механіка”, 133 „Галузеве машинобудування”, 274 „Автомобільний транспорт”, 192 „Будівництво та цивільна інженерія” / Р. В. Яковенко, Г. К. Волчкова. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 36 с. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6986/1/200pdf.PDF>.
5. *Яковенко Р. В.* Основи економічної теорії для технічних спеціальностей : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кропивницький : КНТУ, 2016. – 50 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6135/1/konsp16.PDF>.
6. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : конспект лекцій. Частина перша. / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 68 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6171/1/konspek1.PDF>.
7. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : конспект лекцій. Частина друга. / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 80 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6172/1/konspek2.PDF>.
8. *Яковенко Р. В.* Основи економічної теорії для студентів юридичного факультету : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КІРУЕ, 2016. – 50 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6419/1/konsUF.PDF>.
9. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : опорний конспект лекцій для студентів спеціальностей „Менеджмент” та „Міжнародні економічні відносини” / Роман Яковенко. – Кропивницький: КНТУ, 2016. – 72 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6168/1/Konspekt16O.PDF>.
10. *Яковенко Р. В.* Наукова робота студентів : методичні поради та рекомендації / Роман Яковенко. – Кіровоград : „ПіК”, 2009. – 40 с. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6104/1/nrsss17.PDF>.
11. *Яковенко Р. В.* Тести для контролю знань з навчальної дисципліни „Економічна теорія” / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : КНТУ,

20016. – 17 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6318/1/test16pdf.PDF>.

12. Яковенко Р. В. Тести для контролю знань з навчальної дисципліни „Основи економічної теорії” для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2011. – 24 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6319/1/test16teh.PDF>.

13. Яковенко Р. В. Економічна теорія : зразки практичних розрахункових робіт / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 22 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6424/1/zrazki.PDF>.

14. Яковенко Р. В. Актуальна тематика наукових досліджень студентів / Роман Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 5 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7097/1/256pddd.PDF>.

15. Яковенко Р. В. Питання до заліку з дисципліни „Основи економічної теорії” для студентів денної та заочної форми навчання / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 4 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6989/1/203pdf.PDF>.

16. Яковенко Р. В. Вопросы для зачёта/экзамена по курсу «Основы экономической теории» в 2017-2018 учебном году для иностранных студентов / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 4 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7096/1/255pdf.PDF>.

17. Яковенко Р. В. Активізація контролю знань з паралельного вивчення економіки та англійської мови / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 8 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7414/1/301pdf.PDF>.

18. Яковенко Р. В. Допоміжна частина з паралельного вивчення економіки та англійської мови / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 11 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7415/1/302pdf.PDF>.

19. Яковенко Р. В. Економічні категорії, економічні показники та економічні закони : навчальний посібник з курсу «Основи економічної теорії» для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 20 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7416/1/303pdf.PDF>.

20. Яковенко Р. В. Анотація курсу „Основи економічної теорії” для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 7 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7394/1/293pdf.PDF>.

21. Яковенко Р. В. Бюджет і бюджетний устрій України : лекція і контрольні тести для перепідготовки та підвищення кваліфікації / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 11 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7418/1/305pdf.PDF>.

22. *Яковенко Р. В.* Суперечності функціонування податкової системи України / Р. В. Яковенко, І. О. Велігіна // Матеріали за 7-а міжнародна научна практична конференція [„Найновите постиження на європейската наука – 2011”]. (Софія, Болгарія, 17-25 червня 2011 р.). – Софія : „Бял ГРАД-БГ” ООД, 2011. – Том 10 : Економики. – С. 91–94.

23. *Яковенко Р. В.* Шляхи боротьби з тіньовою економікою / Р. В. Яковенко, О. В. Дудченко // Materials of the X International scientific and practical conference [„Conduct of modern science” – 2014]. (м. Шеффілд, Англія, 30 листопада – 7 грудня 2014 р.). – Sheffield : Science and education LTD, 2014. – Volume 7 : Economic science. – С. 15–16.

24. *Старкіна О. Д.* Суперечності формування засад податкової конкуренції в Україні / О. Д. Старкіна, Р. В. Яковенко // Оподаткування та економічна безпека держави в епоху діджиталізації : збірник матеріалів науково-практичного круглого столу 23 лютого 2018 р., м. Ірпінь. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2018. – С. 226–229.

25. *Соловійова В. Ю.* Сучасний стан оподаткування малого підприємництва в Україні : проблеми та шляхи вирішення / В. Ю. Соловійова, Р. В. Яковенко // Оподаткування та економічна безпека держави в епоху діджиталізації : збірник матеріалів науково-практичного круглого столу, 23 лютого 2018 р., м. Ірпінь. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2018. – С. 78–81.

26. *Яковенко Р. В.* Проблеми формування місцевих бюджетів : економіко-правовий аналіз / Р. В. Яковенко, К. В. Козирькова // Розвиток економічної думки : зб. наук. праць. – Кіровоград : „Поліграф-сервіс”. – 2010. – Вип. 3. – С. 481–491.

27. *Яковенко Р. В.* Тіньова економіка в Україні : реалії та сучасні виклики / Р. В. Яковенко, А. О. Могилей // Розвиток економічної думки : зб. наук. праць. – Кіровоград : „Поліграф-сервіс”. – 2011. – Вип. 4. – С. 73–79.

28. *Самсонова К. В.* Проблеми фінансової безпеки в Україні та шляхи їх подолання // К. В. Самсонова, Р. В. Яковенко // Розвиток економічної думки : зб. наук. праць. – Кіровоград : „Поліграф-сервіс”. – 2011. – Вип. 4. – С. 92–99.

29. *Яковенко Р. В.* Мотивація продуктивної праці в бюджетній сфері України / Р. В. Яковенко, О. В. Мішура // Розвиток економічної думки : зб. наук. праць. – Кіровоград : „Поліграф-сервіс”. – 2013. – Вип. 6. – С. 46–52.

30. *Яковенко Р. В.* На що саме має впливати система соціально-економічної оптимізації (демографічний аспект) [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко. – Режим доступу : <http://tusovka.kr.ua/news/2018/02/09/na-scho-same-mae-vplivati-sistema-sotsialno-ekonomichnoi-optimizatsii-demografichnii-aspekt>. – Назва з титул. екрану.